

DEL 24 AL 30
DE JULIOL
DE 2001

TEMPS 40 CULTURA



EL MARXISME

EL

23 DE

JULIOL DE 1936 ES CREAVA

FORMALMENT EL **PARTIT**

SOCIALISTA

UNIFICAT DE

CATALUNYA, RESULTAT DE LA FUSIÓ DE QUATRE PARTITS POLÍTICS –LA UNIÓ SOCIALISTA DE CATALUNYA, LA FEDERACIÓ CATALANA DEL PSOE, EL PARTIT COMUNISTA DE CATALUNYA I EL PARTIT CATALÀ PROLETARI– QUE ES RECLAMAVEN D'UNA MATEIXA TRADICIÓ MARXISTA I QUE SE SITUÀ EN L'ÒRBITA DE LA UNIÓ SOVIÈTICA. LA CELEBRACIÓ DEL SEIXANTA-CINQUÈ ANIVERSARI D'AQUELLA EFEMÈRIDE, ENGUANY, QUE S'ESCAU EL PRIMER DEL NOU SEGLE XXI, POT SER UNA BONA OPORTUNITAT PER REVISAR EL QUE HA ESTAT LA HISTÒRIA DE LES ORGANITZACIONS MARXISTES ALS PAÏSOS CATALANS I, ALHORA, PER PLANTEJAR L'ACTUALITAT DEL MARXISME EN UN MOMENT EN QUÈ, DEU ANYS DESPRÉS DE LA DESAPARICIÓ DEL SOCIALISME REAL A L'ANTIGA UNIÓ SOVIÈTICA I A MIG EUROPA, EL FUTUR ES PLANTEJA PLE D'INCÒGNITES I INTERROGANTS.

“L’historiador més llegit ara mateix és marxista”

L’historiador Josep Fontana reivindica la vigència de molts textos de Karl Marx i lamenta que les crítiques al socialisme real o als discursos més dogmàtics embrutin tots els corrents d’inspiració marxiana. Fontana analitza el nou capitalisme, reforçat després de la desfeta del bloc soviètic, i considera que el sistema pot neutralitzar fàcilment la lluita del moviment antiglobalització.

La caiguda del bloc comunista sembla que ha arrossegat també el marxisme. Com és que ningú es declara marxista ara?

—Està clar que durant molts anys hi va haver una mena d’actituds més o menys progressistes que s’acollien d’una forma molt vaga sota la denominació de marxisme i que això, ara, ha passat totalment de moda. Com a conseqüència, veiem sobtades conversions al liberalisme més ortodox per part d’aquesta gent que se suposava marxista, i tenim espectacles tan pintorescos com que en l’actual Govern d’Espanya hi hagi quatre ministres exmarxistes —i exmarxistes revolucionaris de la flamarada—, una fita que ni el PCE no va tenir esperança d’assolir ni en els seus anys més optimistes. A banda d’això, cal aclarir que el terme marxisme s’utilitza per a una multitud de coses diferents i, de vegades, en fan l’elogi o la crítica sense aclarir ben bé de què parlen.

—Comencem, doncs, definint els diferents conceptes de marxisme. Un seria el sistema polític dels països de l’Est, el socialisme real, no?

—Sí, la realitat política d’uns països on la gent que realment tenia una línia de pensament més específicament marxista estava més aviat perseguida, més que altra cosa. El que allà s’anomenava la ideologia oficial era un pur complex catequístic fabricat sobre una base d’unes quantes jaculatories que s’adaptaven a una praxi política que no tenia gran cosa a veure amb el marxisme.

—I hi havia marxistes que eren perseguits?

—Sí, hi havia dissidents del socialisme real que no eren dissidents per la línia d’advocar pel liberalisme, sinó que eren dissidents perquè pensaven que el marxisme era una altra cosa. Aquests van ser esbandits pel curs dels esdeveniments i alguns de manera molt dramàtica.

—Un altre concepte de marxisme.

—També en deien marxisme de la mena de formulacions catequístiques que eren consumides sobretot al món occidental i als països subdesenvolupats, on hi havia una lluita antiimperialista. Hi havia, per exemple, el llibre de la Marta Harnecker. Eren una mena de catecismes que només recollien uns quants elements d’uns pocs textos canònics de Marx, passats per Althusser i amb gotes de Mao per donar-los color. També deien marxisme a això, però no tenia res a veure amb un discurs propi d’una persona que hagués fet una lectura adequada i en profunditat de Marx. Això ha quedat absolutament esbandit també. Però és lamentable que hi hagi tanta gent que confongui encara qualsevol cosa d’inspiració marxiana —ja gairebé refuso el terme marxista perquè queda massa limitat a aquesta qüestió— amb aquestes formulacions catequístiques.

—Què es pot salvar, doncs, que tingui inspiració marxiana?

—Els textos de Marx segueixen essent una eina estimulante per pensar ja que s’hi troba la voluntat d’establir un mètode d’anàlisi crítica de la



"Als països de l'Est, la gent que realment tenia una línia de pensament més específicament marxista estava més aviat perseguida."

societat en què viu. No són un referent dogmàtic perquè no ho han volgut ser mai. Em sembla absolutament indiscutible la utilitat de les línies de pensament de Marx, adequades als problemes actuals, i unides a tot un altre conjunt d'elements que també són de gran utilitat per construir una visió crítica de la realitat en què vivim.

—Pot posar un exemple?

—Aquest llibre de Mike Davis, *Late victorian holocausts*, és un llibre construït sobre la base d'uns coneixements molt contemporanis de l'ecologia perquè explica un conjunt de circumstàncies desastroses que es donen a la fi del segle XIX a causa de canvis climàtics relacionats amb les fluctuacions del Niño, i que afecten gravíssimament tota una gran zona del que avui és el món subdesenvolupat. Però, al mateix temps, el llibre analitza de quina manera les potències europees aprofiten això per con-

solidar el seu domini imperial sobre aquestes zones. Tot això està fet dins d'una línia d'anàlisi marxista —o marxiana— però que no té res a veure amb el pur jugar amb conceptes codificats pels vells catecismes. La utilitat d'un mètode d'anàlisi de la realitat amb aquestes arrels no ha de tenir res a veure amb el refús d'aquestes salmòdies que encara s'utilitzen: que si revolució burgesa, que si no sé què...

—A la historiografia, què en queda de les teories marxistes?

—Hi ha un fet que no pot ser més pintoresc. Com assenyalava fa poc Perry Anderson, es dona la circumstància paradoxal que en aquests moments la línia dels historiadors marxistes britànics té més predicament al món del que havia tingut mai. Ara mateix, possiblement, l'historiador més llegit del moment és Eric Hobsbawm, per exemple. I el prestigi de figures com Edward

Thompson té plena vigència i una influència que mai no van tenir en vida. I tota aquesta gent treballa a partir de línies marxistes però no tenen res a veure, ho repeteixo, amb una certa literatura suposadament marxista.

—És una qüestió de mètode, no de doctrina.

—Exactament. És una manera d'enfrontar-se críticament a les interpretacions que una societat genera de si mateixa en un moment determinat i d'entendre les connexions que existeixen entre les formes polítiques i institucionals i el substrat de pensament sobre el que s'assenten. És útil recordar això en un moment en què, en el terreny de la història, s'ha produït una anada del pèndol que tendeix a donar importància no més a l'anàlisi del discurs, de les representacions, de les formulacions, i a oblidar per complet els problemes reals, que, en darrer terme, són els que hem d'explicar. És necessari, doncs, predicar aquest realisme en un món on es veu que no era veritat el dictamen optimista d'alguns que deien que després de la caiguda del mur tot el que ens vindria seria felicitat i prosperitat. És evident que les coses no són així i que algú ha d'intentar explicar que una gran part del món, pobra, és cada dia més pobra en relació amb una altra part del món que, possiblement, és cada dia més rica. Hem d'intentar explicar això i no quedar-nos amb el que diu algun neoliberal, que la pobresa és purament una invenció conceptual de les anàlisis de les Nacions Unides.

—Analitzem aquest nou capitalisme des del punt de vista marxista. Després de l'ensorrament del bloc soviètic, el capitalisme actual està més fort que mai?

—Sí, a més, és un capitalisme amb un caràcter diferent. El pes de les

“Els que deien que després del mur tot el que ens vindria seria felicitat i prosperitat s'han equivocat. Una gran part del món, pobra, és cada dia més pobra”

grans empreses sobrepassa cada cop més el que era tradicionalment el pes dels estats. No només perquè moltes d'aquestes empreses són transnacionals i no estan sotmeses a cap estat, sinó perquè algunes d'elles són més riques i més potents que alguns estats, cosa que presenta un pervenir complex. Estem acostumats a viure en un tipus de societat on, a través d'un parlamentarisme basat en un sistema electoral que se suposa que tria els representants més identificats amb els interessos de la gent, es podia lluitar per coses tan essencials com els drets socials de la població. Ara, en canvi, el ciutadà normal sent una impotència total davant les grans corporacions que potser decidiran com serà la seva vida. El ciutadà no té cap mena de participació ni en l'elecció dels dirigents d'aquestes empreses ni sobre la línia d'actuació que seguiran. Aquestes grans empreses decideixen pel seu compte que disminueixen treballadors —tant se val si guanyen diners o no— per guanyar més calers, i actuen sobre l'estat de manera que erosionen cada vegada més els serveis socials que la gent ha guanyat mitjançant llargues lluites polítiques.

—I els estats no volen o no poden aturar el poder d'aquestes grans empreses?

—En realitat els estats són els primers que han pres iniciatives de privatització que en molts casos estan donant resultats desastrosos. Al Regne Unit, per exemple, la privatització dels ferrocarrils va significar un empitjorament del funcionament dels ferrocarrils i un augment dels accidents ferroviaris i dels descarrilaments, perquè les vies ara estan molt menys cuidades que quan eren de l'estat.

A mi, em sembla que l'amenaça de retrocés i pèrdua de l'educació públi-

ca, la sanitat pública i el sistema de pensions són coses que haurien de fer pensar la gent, que hauria de tornar a revifar vells eslògans de lluita, encara que sigui amb noves maneres d'organització, que potser no tindran a veure amb els sindicats o els partits tradicionals.

El cas és que hi ha un malestar i la prova és que hi ha reaccions, com la de les lluites antiglobalització, que potser estan mal plantejades, perquè són superficials i poden ser reaccions fàcils de combatre, però són reaccions.

—De fet no és només un malestar o un problema, sinó molts, si es té en compte que dins del moviment antiglobalització s'hi apleguen molts moviments.

—Sí, quan dic malestar vull dir una situació global de malestar que fa que la gent reaccioni ja que troben que no és adequat sotmetre's passivament al món feliç que els estan venent. El problema que té una lluita d'aquesta mena és que, justament per la seva indefinició i pel fet que no té alternatives a proposar, pot ser la més fàcil de contrarestar per part del sistema. Perquè només necessita aplicar receptes d'ordre públic per enfrontar-s'hi. És una altra vegada el drama de bona part dels moviments del 1968, que estaven plens d'il·lusió de futur però no tenien camins previstos per resoldre els problemes i van poder ser fàcilment assimilats, tant a París com als Estats Units.

—No veu cap segment del moviment antiglobalització que sigui hereu del marxisme?

—Influències suposo que sempre hi són. Un moviment de lluita sempre recupera elements del passat. I tot allò que es fa per combatre abusos en qualsevol cosa és bo. Les accions en defensa dels immigrants o d'un tracte més just amb els països subdesen-

volupats són bones. I les lluites antiglobalització tenen, òbviament, una base de denúncia que és positiva. Però és clar que tenim la necessitat de crear, de construir, d'elaborar mètodes globals que ens permetin enfrontar-nos a aquesta situació amb unes línies de futur i, com a mínim, aconseguir aquells guanys que les lluites dels últims dos-cents anys, des de la revolució francesa fins al 1945, han defensat i que han estat coses que han millorat la condició de vida de la gent.

—I el fenomen zapatista com el veu?

—És evident que el zapatisme és un moviment que ha intentat una nova forma de lluita en minimitzar tant com ha pogut l'enfrontament amb les armes per maximitzar la lluita amb l'acció col·lectiva i amb la conscienciació.

—Aquesta fase del capitalisme és un cicle més que se superarà o és la fi de la història, com diu el Francis Fukuyama?

—No és la fi de res. És un moment de la història com tants altres. Les característiques d'aquest moment i del que vingui després dependran del que la gent, col·lectivament, sigui capaç de fer amb les seves lluites. Cadascú ha d'aportar alguna cosa. La gent del meu ofici, per exemple, el que ha de fer no és entretenir el personal amb formes d'evasió, sinó pensar de quina manera allò que fan serveix per entendre millor el món en què es viu i ajuda la gent a ser conscient de la necessitat d'enfrontar-se amb els problemes reals que tenen. És a dir, els historiadors no han de tenir com a finalitat produir elaboracions refinades que encantin els nostres col·legues en les reunions d'especialistes, sinó elaborar eines per entendre millor el món en què vivim.

Alex Milian

“L'amenaça de retrocés i pèrdua de l'educació pública, la sanitat pública i el sistema de pensions són coses que haurien de tornar a revifar vells eslògans de lluita”